

אב"א אחימאיר משרטט את פני העיתונות העברית בתקופת המנדט

עוזי אלידע

אב"א אחימאיר (1897-1962) הקדיש חלק ניכר מפעילותו הציבורית לעבודה עיתונאית. הוא השתתף ברוב הבמות העיתונאיות בארץ, תחילה בעיתונות השמאל בראשית צעדיו בארץ, בשנות העשרים, ולאחר מכן בעיתונות הימין, החל בסוף שנות העשרים ועד פטירתו בתחילת שנות השישים. בבמות אלה עסק פחות בכתיבה עיתונאית חדשותית ויותר בכתיבה פרשנית ופולמוסית. הוא הותיר אחריו אלפי מאמרים במגוון רחב של נושאים שבאמצעותם ניסה להשפיע ולעצב את המפה הפוליטית בארץ.

אולם לצד היותו שחקן פוליטי פעיל, שהשתמש בעיתונות ככלי לעיצוב דפוסי ההתייחסות וההתנהגות של ציבור קוראיו, ניסה אחימאיר להתבונן בעיתונות העברית בארץ מרחוק. הוא ניסה להבין ולנתח את מגמות התפתחותה של העיתונות, ללמוד את מקורות השפעתה, את מאפייניה, את סגנונות הכתיבה שלה, לאתר את הדמויות המרכזיות שעיצבו אותה ואת השפעתה על דעת הקהל. הוא עשה זאת בסדרת מאמרים שהחל לפרסם בעיתון הרוויזיוניסטי המשקיף בשנות הארבעים והמשכה בעיתון חרות בשנות השישים.

במאמר אציג תחילה את פעילותו העיתונאית של אחימאיר ואחר כך אבחן את יחסו ואת ניתוחו את מאפייני השחקנים המרכזיים שעיצבו להערכתו את פניה של מפת העיתונות העברית בארץ בתקופת המנדט.

על אחימאיר כעיתונאי

בסוף 1946 החל אחימאיר לפרסם בעיתון המשקיף סדרת מאמרים בשם "מסכת עורכים: פרקי זיכרונות". הוא סיפר שפעילותו העיתונאית החלה בגיל 14, כאשר כתב בעברית בעיתון הצפירה הספד קצר לזכרו של הסופר ישראל ברנשטיין.¹ אחימאיר נולד בשם אבא שאול גייסנובויץ ובילדותו התגורר בעיר בוברויסק שבבלרוס. בעקבות מהפכת אוקטובר 1917 החל לפרסם מאמרים ברוסית בשבח הקומוניזם בעיתון מקומי סובייטי בעיר מגוריו בשם העט יוהן גיסחלסקי.² לאחר שעזב את ברית המועצות והחל ללמוד באוניברסיטת לייז' שבבלגיה החל את דרכו בעיתונות העברית בארץ ישראל כששלח מאמרים בשם העט אב"א אחימאיר לשבועון הסוציאליסטי קונטרס שביפו בשנת 1920. המאמרים עברו את הביקורת של יוסף חיים ברנר ושל העורך הראשי ברל כצנלסון, שאותו הכיר אחימאיר עוד מנעוריו מבוברויסק.³ לאחר שעבר לווינה, שם כתב את עבודת הדוקטור

שלו, החל אחימאיר לשלוח מאמרים לעיתון העברי התורן בניו יורק (בעריכת ראובן בריינין). אחימאיר סיפר שאז גם זכה לראשונה לקבל שכר סופרים.⁴ לאחר עלייתו לארץ בשנת 1924 היה לכותב קבוע בשבועון הסוציאליסטי הפועל הצעיר,⁵ ולאחר הקמת יומון ההסתדרות דבר החל לפרסם גם בו.⁶ באמצע שנות העשרים אפשר היה למצוא את אחימאיר ברוב הבמות העיתונאיות המקושרות למרכז-שמאל בארץ. הוא החל לעבוד גם בעיתון ה"בורגני" הארץ, שם פרסם בין השנים 1926-1928 כתבות ומאמרי פרשנות בנושאי חדשות בין-לאומיות.⁷ בשנת 1928 עבר אחימאיר מהפך אידיאולוגי והצטרף לימין הרוויזיוניסטי. בעקבות זאת כתב בעיתונות הימין ומצא עצמו בעימות ישיר עם עיתוני השמאל-ימין שבהם נהג לכתוב.

את ראשית דרכו בעיתונות הימין עשה אחימאיר בעיתון דאר היום. הוא החל לכתוב בעיתון באוגוסט 1928 בהזמנת העורך הראשי איתמר בן-אב"י ופרסם בו את הטור שעורר את חמת השמאל, "מפנקסו של פשיסטן". בסוף אותה שנה עבר העיתון לידי המפלגה הרוויזיוניסטית, לאחר שבן-אב"י החליט להחכיר את עיתונו לשנתיים לזאב ז'בוטינסקי. אחימאיר שילב באותה תקופה פעילות עריכה עם כתיבה.⁸ לאחר שהעיתון חזר לידי בן-אב"י, בפברואר 1931, עבר אחימאיר לכתוב בעיתון הרוויזיוניסטי היומי החדש העם. הוא המשיך להיות דמות מרכזית בעיתון ולכתוב בו גם לאחר שהפך לשבועון ושינה את שמו לחזית העם בשנים 1932-1933.⁹ פעילותו העיתונאית הופסקה זמנית לאחר שנעצר בקיץ 1933 בעקבות רצח ארלוזורוב. אולם לאחר זיכויו ושחרורו באוגוסט 1935, חידש את פעילותו העיתונאית בעיתונות הרוויזיוניסטית במשנה מרץ. בסוף 1935 החל לכתוב בעיתון הירדן,¹⁰ ולאחר סגירתו כתב מתחילת 1940 בעיתון המשקיף שבו עבד עד סגירתו ב-1949, ובו פרסם את טורו "רקב ביעקב", שעסק בניסיון להגדיר ולאפיין את דמותה של העיתונות העברית.¹¹ לאחר הקמת המדינה הפך את העיתון חרות לעיתון הבית שלו והמשיך לכתוב בו עד פטירתו ביוני 1962.¹²

הקריירה העשירה של אחימאיר בעיתונות הארץ-ישראלית אפשרה לו להכיר מקרוב את כל מי שעיצבו את מפת העיתונות העברית במחצית הראשונה של המאה העשרים, בין ידידים או יריבים. אחימאיר גילה התעניינות רבה במאפייני העיתונות הישראלית, בכיווני התפתחותה ובדמויות המרכזיות שעיצבו אותה. הביטוי לעניין זה היה ברשימות קצרות שפרסם בשנות הארבעים בהמשקיף ובסדרת מאמרים באותו עיתון שהחל לפרסם בקיץ 1947. הסדרה נקטעה ביולי 1947; את המשכה פרסם אחימאיר רק שנים רבות מאוחר יותר בעיתון חרות.

בשנות הארבעים הגיעה העיתונות בארץ לבשלות, אחרי שמונים שנה של צמיחה איטית (ראשית הופעת העיתונות העברית בירושלים ב-1863). עתה פעלה בארץ עיתונות מגוונת שפנתה לשכבות רחבות של האוכלוסייה. הקורא יכול היה למצוא בקיוסקים עיתוני בוקר וערב, עיתונות מסחרית ומפלגתית, יומית ומגזינית, רצינית,

מחנכת ופופולרית, קלילה, עברית ולועזית. העיתונות עצמה הופצה במרחב הציבורי באמצעות מוכרי עיתונים ובקיוסקים, ובאמצעות שיטת המנויים ישירות לבתי הקוראים. במשך שנים רווחה הטענה שהעמות התקשורתית בארץ הוא ביסודו אידיאולוגי, בין עיתונות שמאל לעיתונות ימין. מנגד היה עימות בעל אופי כלכלי בין עיתונות מפלגתית "תלויה", מסובסדת, ובין עיתונות מסחרית, "בלתי תלויה", המתקיימת בכוחות עצמה. והנה בסדרת מאמריו הציג אחימאיר תפיסה מורכבת יותר של העימות התקשורתית המניע את כיוון ההתפתחות ההיסטורי של העיתונות בארץ. לטענת אחימאיר, בין העיתונות התקיים עימות חברתי-תרבותי וכלכלי בין דור ילידי הארץ לדור עולי אירופה. קבוצות אלה ייסדו עיתונים עם אידיאולוגיות שונות, וגם פורמטים ומבני שיח שונים. במשך שנים רבות ייצג את ילידי הארץ העיתון המסחרי הסנסציוני דאר היום, בעוד עולי אירופה השתמשו מצד אחד בעיתון המסחרי הפובליציסטי הארץ ומצד שני בעיתון המפלגתי דבר.

אחימאיר ודמותו של עיתון הארץ

אחימאיר החל לכתוב בעיתון הארץ בשנת 1926. הוא פעל בעיתון זה פחות כפובליציסט ויותר כפרשן לאירועים בין-לאומיים. בשנים 1926-1927 פרסם בין היתר ניתוחים מעמיקים על ההפיכה הצבאית בליטא בדצמבר 1926 ועל המצב הפוליטי בסין במארס 1927. הוא ניתח את המאורעות באלבניה באפריל 1927 ואת המהומות שפרצו בווינה ביולי 1927,¹³ אבל בדצמבר 1927 החל אחימאיר לפרסם בהארץ גם מאמרים פובליציסטיים שבהם הצהיר בפומבי על התנתקותו מהאידיאולוגיה הסוציאליסטית ותמיכתו בקפיטליזם וברוויזיוניזם. כך במאמרו "הבורוכוביזם" מ-29 בדצמבר 1927 שבו תקף את בורוכוב ותנועת פועלי ציון על השילוב שבין ציונות לסוציאליזם מרקסיסטי, וכך בסדרת מאמרים בשבוע הקפיטליזם ב-1928.¹⁴

בסוף מארס 1928 הפך אחימאיר מעל דפי הארץ לחסיד גלוי של ז'בוטינסקי והתנועה הרוויזיוניסטית במאמרו "תשובה" מ-21 במארס 1928. אחימאיר הגיב בו למאמרו של ברל כצנלסון שפורסם בדבר ב-9 במארס. ברל תקף את חבר ההנהלה הציונית הארי סאקר על שניצל כעורך דין את מעמדו בהנהלה הציונית לקידום אינטרסים נדל"ניים פרטיים. אחימאיר ראה בהנהלה הציונית החדשה שעימה נמנה זאב ז'בוטינסקי גורם מבריא ומחזק. הוא שיבח את ז'בוטינסקי, השווה אותו לגריבלדי ומוסוליני והקדיש את עיקר המאמר להגנה על סאקר ולתקיפת ברל וההנהלה הציונית הישנה.¹⁵

מערכת הארץ הסתייגה מהמאמר והוסיפה בהערה כ"י ואף שהשקפותיו הן פרדוכסליות ביותר לפי טעמה", העיתון החליט לפרסם את המאמר עם קיצורים והשמטות בלי לקבל עליו אחריות.

המאמר זכה לתגובה קשה מצידו של יוסף אהרונוביץ', עורכו לשעבר של הפועל הצעיר ומנהל בנק הפועלים. אהרונוביץ' פרסם בהארץ ב-26 במארס 1928 מאמר

תחת הכותרת "שאלה גלויה לעורך הארץ", ובו הביע תמיהה מדוע אפשרה מערכת העיתון לאחימאיר "להביע את זילזוליו ולפרסם מאמר המציג דעות חשוכות בו השווה ז'בוטינסקי למוסוליני".

בעקבות הזעזוע שחולל מאמרו של אחימאיר הוא לא פרסם עוד מאמרים פובליציסטיים בהארץ, אולם העיתון המשיך להעסיק אותו כפרשן לענינים בין-לאומיים עוד כמה חודשים עד תחילת ספטמבר 1928, לאחר שאחימאיר עבר לעבוד בעיתונו החדש, דאר היום.¹⁶ שנים מאוחר יותר, כאשר אחימאיר עבד כבר בעיתון הרוויזיוניסטי המשקיף, הוא פנה לשרטט את מאפייניו של עיתון הארץ שבו עבד שלוש שנים. ביולי 1943, במלאת 25 שנה לעיתון הארץ, הקדיש אחימאיר רשימה להקמת העיתון. אף שלא ידוע לנו על מתחים בין אחימאיר לעורך משה גליקסון, ומערכת העיתון נהגה כלפיו בסך הכל בהגינות, נתנה לו חופש ביטוי יחסי והמשיכה להעסיקו גם לאחר העימות בינו ובין ראשי עיתוני השמאל, פרסם אחימאיר רשימה לא מחמיאה על העיתון.

אחימאיר חילק את תולדות העיתון לשלוש תקופות. התקופה הראשונה של העיתון, "הירושלמית", ארכה שלוש שנים, בין 1919 ל-1922. לדברי אחימאיר זו הייתה התקופה המזוהה שלו משום שהוא נוהל בידי אנשי רוח מוכשרים (ובהם זאב ז'בוטינסקי ויוסף קלויזנר) ושמר על איזון בין קבוצות ימין לשמאל במערכת. בסוף 1922 החלה התקופה השנייה, "תקופת גליקסון", ובמהלכה האיש הכול-יכול בעיתון היה העורך הראשי, ד"ר משה גליקסון. תקופה זו נמשכה עד 1936. גליקסון העביר את העיתון לתל אביב והפך אותו לעיתון בורגני ליברלי. לטענת אחימאיר איבד העיתון בתקופה זו מכוחו כאמצעי תקשורת ביקורתי חוקר והפך למשרתו ונושא דברו של הממסד הציוני. במהלכה של תקופה זו עבד כאמור אחימאיר בעיתון וייתכן שראה בהפסקת פרסום מאמריו הפובליציסטיים בעיתון ביטוי לכניעת העיתון לממסד הציוני. התקופה השלישית, תקופת "העלייה החדשה", החלה עם העברת השליטה בעיתון ב-1936 לידי משפחת שוקן והישענותו יותר ויותר על קהל מרכז אירופי. בתקופה זו היה העיתון, לדברי אחימאיר, תלוי בגחמות של גבירים, עורכיו המשיכו בפובליציסטיקה של טשטוש וטיוח. העיתון נקרא כעיתון יהודי גרמני זר לסביבתו בתכניו ובלשונו. העברית שהייתה קודם לכן טבעית וזורמת, הפכה למלאכותית ומאולצת.¹⁷

בקיץ 1947 חזר אחימאיר לדון בעיתון הארץ וביקורתו הלכה והחריפה. הארץ, קבע אחימאיר ב-20 ביוני 1947, הוא בחזקת ה"פריז'דר", המקרר הרוחני של היישוב. היישוב השתנה בחצי יובל שנים וגם העיתון לכש ופשט צורה. הוא עבר מירושלים לתל אביב, שינה בעלים, עורכים ובתל אביב עצמה נדד מדירה לדירה. הוא אפילו שינה את הגרפיקה של הלוגו שלו, אבל בדבר אחד הארץ לא השתנה, קבע אחימאיר: הוא ממשיך לתפוס את תפקידו כשוטר הרוחני של היישוב העומד ומתזי מי קרח על המון המפגינים. הארץ הוא עיתון העומד לשירותה של קבוצת המרכז-שמאל בארץ ישראל. המרכז-שמאל בעיני אחימאיר הייתה הקבוצה המבוססת והעשירה ביישוב.

בדרך כלל בעולם עומדת לרשות קבוצה זו העיתונות הנפוצה, העשירה, וה"הגונה". בפועל עיתונות זו משרתת תנועה חסרת השפעה, ובלשונו של אחימאיר, "חברי התנועה מורכבים מגרגירי חול נודד, מחומר אנושי אגואיסטי, אנשי 'שלי-שלי', חדורי פולחן עולם הזה [...] אילו אנשים מחוסרי כוח גברא במוכן הציבורי". האידיאל הציבורי של הארץ הוא עיתונות "הגונה" בנוסח העיתונות שהופיעה בשעתה במוסקבה ובפטרבורג קודם למהפכת אוקטובר. אבל לדעת אחימאיר שתי מלחמות העולם שמו קץ לסוג זה של עיתונות. אחימאיר סבר שהארץ הוא עיתון שמרן, סתגלן ונטול ביקורת על הממסד הציוני. עוד בתקופת העורך הקודם, ד"ר משה גליקסון, עוצב המאמר הראשי של העיתון התל אביבי בשיחות הטלפון מהנהלה הציונית מירושלים. בשנות העשרים והשלושים התבסס העיתון על המודל של העיתון הברלינאי ברלינר טגבלט והעיתון המוסקבאי רוסקיה וואדומוסטי הפובליציסטים-מחנכים.¹⁸

מאחורי עיתונים אלה עמדה אסכולה שכונתה "אסכולת אודסה". עם אסכולה זו נמנו במערכת הארץ עיתונאים כמשה בן אליעזר, אהרון ליטאי ויהודה קרני.¹⁹ "אסכולת אודסה" ייצגה גישה עיתונאית שהייתה מקובלת על המשכילים היהודים ברוסיה למן סוף המאה התשע-עשרה. העיתונאי נתפס כאיש רוח שתפקידו אינו לאסוף ידיעות אלא להתרכז בכתיבה פרשנית ועיונית בשירות קבוצות חברתיות ופוליטיות. עבודת העיתונאי לא נעשתה ברחוב אלא במערכת. היה עליו להישען על מברקי סוכנויות הידיעות ולהקדיש את עיקר זמנו לניתוח משמעותו העמוקה של המידע. נוסף על כך צריך היה העיתונאי "הטוב" לעסוק בחלק ניכר מזמנו בכתיבה פולמוסית כדי להגן על הקו האידיאולוגי שאותו קידם העיתון. לפיכך העיתונאי נוסח אודסה תפס עצמו כשילוב של חוקר אקדמי ומנהיג רוחני. אחימאיר התייחס בביטול לגישה המתנשאת והפטרונית של הארץ. אמנם את אנשי "אסכולת אודסה" החליפה במסדרונות הארץ אחרי 1936 היונקריות הפרוסית (שהושפעה מהעיתון פוסישה צייטונג הגרמני), אבל הגישה האליטיסטית הפטרונית שלטה עדיין בעיתון, קבע אחימאיר בקיץ 1947.²⁰ כאמור, גישה מתנשאת זו לא שירתה כ"רשות רביעית" ביקורתית שהאירה את עיניו של הציבור, אלא תרמה לשיח הציבורי אמירות מגומגמות וטשטוש תודעה.

אחימאיר על העימות בין הארץ לדאר היום ועורכו בן-אב"י

אב"א אחימאיר החליט לעזוב מרצונו את מערכת הארץ מכיוון שלא התאפשר לו לפרסם מאמרים פובליציסטיים בעיתון. הואיל ומערכת דבר סומנה על ידו כאויב לאחר שהוא חצה את הקווים והפך לרוויזיוניסט, נותר בסוף שנות העשרים עיתון אחד שבו יכול היה לעבוד: דאר היום. אמנם לא היה זה עיתון רוויזיוניסטי, אבל עורכו, איתמר בן-אב"י אהד את ז'בוטינסקי ולחם נגד המחנה הסוציאליסטי.²¹ ההזדמנות נקרתה לפניו בקיץ 1928, לאחר שאיתמר בן-אב"י, עורך העיתון, החליט לארגן את העיתון מחדש ולצרף לשורותיו סגל כתבים חדש.

העיתונאי אורי קיסרי נזכר שפגש את אחימאיר בכיתו של איתמר בן-אב"י ברח' השרון (רח' לבונטין היום) בתל אביב בסוף קיץ 1928. בן-אב"י בישר לקיסרי ולאחימאיר על המהפכה העיתונאית שהוא מתכוון לחולל בעיתונו, שמטרתה הייתה להפוך את העיתון ליותר סנסציוני ואת סגנון הכתיבה ליותר אישי ואינטימי ולכן החליט להרבות בפרסום טורים בעיתון. קיסרי קיבל טור חדש בעיתון, "מבעד לזרם", ואחימאיר קיבל גם הוא טור קבוע שלו קבע את הכותרת "מפנקסו של פשיסטן"²². הוא החל לעבוד בעיתון כפובליציסט ואחר כך כעורך מתחילת ספטמבר 1928 עד פברואר 1931.

על בסיס היכרותו עם הארץ ודאר היום סבר אחימאיר שהעיתונות העברית בארץ התפתחה על בסיס לוגיקת הניגוד והקונפליקט. כנגד עיתון הארץ, העיתון העברי המודרני הראשון שקם בארץ ישראל לאחר הכיבוש הבריטי, התפתח מודל עיתונאי שונה ומנוגד. לא היה זה מודל העיתונות הסוציאליסטית המפלגתית אלא זה של העיתונות העממית הסנסציונית. חודשיים לאחר שהארץ הפך לעיתון ציוני מחנך, הוקם בירושלים באוגוסט 1919 העיתון דאר היום בעריכתו של איתמר בן-אב"י. כמו במקרה של הארץ כך בדאר היום הכיר אחימאיר את העיתון ועורכיו באופן אישי.

כמי שהכיר את שני העיתונים "מבפנים", הגדיר אחימאיר את היחסים בין הארץ לדאר היום יחסי מלחמה. לדבריו, בשנות העשרים והשלושים התקיים בארץ עימות בשאלה איזה מודל עיתונאי יש לוט. העימות, לדברי אחימאיר, התנהל בפועל על גבי שתי אוכלוסיות קוראים שונות ומקוטבות. עיתון הארץ ייצג את עולי אירופה בעליות השלישית והרביעית (בעיקר ממזרח אירופה) בימי גליקסון, והחמישית (בחלקה הגדול ממערבה) בימי שוקן. מולו התייצב דאר היום והגדיר את עצמו מהקמתו באוגוסט 1919 כעיתון ה"צברים" ילידי הארץ; עיתון היישוב הישן והעלייה הראשונה, בני המושבים והשכונות החדשות. אחימאיר זיהה את ילידי הארץ עם הימין, אבל סבר שהעיונות הבסיסית בין עולי אירופה לילידי הארץ היא עוינות תרבותית: "ואם נזכור את רגש הבוז העמוק בו התייחסו יורדי האנייה האודסאית או הטרייסטינית לישוב הקטן הקיים, נבין שרגשי הבוז ל'מאה שערים' ול'זכרון יעקב' עברו לדאר היום, שופרם של אלה"²³. מול המודל הרוסי והגרמני המחנך, האידיאל העיתונאי של דאר היום, קבע אחימאיר, היו עיתוני ההמון של צרפת ואמריקה. הארץ נתפס כעיתון ה"סלונים", דאר היום היה עיתון ה"בולברד", היורש הרוחני של העיתונות הפופולרית העות'מאנית האור והחרות של לפני המלחמה. אחימאיר דיבר מניסיון אישי, שכן כתלמיד הגימנסיה הרצלית בשנים 1912-1914, הכיר היטב עיתונים אלה שנמכרו בקיוסק המיתולוגי בשדרות רוטשילד. העסקנים היפואים שזה עתה הגיעו מאודסה עיקמו את אפם למראה העיתונים הירושלמים שהפיצו תועבה סנסציונית "צהובה". שורש העימות, אפוא, על פי אחימאיר היה חברתית-תרבותי בין שתי קבוצות אוכלוסין. קבוצה עולי מזרח אירופה ומרכזה כנגד ילידי הארץ. הראשונים חונכו על תרבות של עיתונות עילית פטרונית ובררך כלל

מסובסדת מפלגתית, ומולם ילידי הארץ שחונכו על ברכי התרבות הצרפתית ואחר כך האנגלו-אמריקנית הנהנתנית, סנסציונית.

מול דמותו החמורה של ד"ר משה גליקסון העמיד אחימאיר את דמותו הצבעונית של מייסד דאר היום, הצבר איתמר בן אב"י, שם העט של בן-ציון בן יהודה, בנו של אליעזר בן יהודה. אחימאיר סבר שבן-אב"י (1882-1943), יותר מרבים מעורכי העיתונים העבריים באירופה, רשאי היה להכריז: "העיתון זה אני". בעיני אחימאיר היה בן-אב"י מהפכן. באפריל 1943 כתב אחימאיר במאמר לזכרו של בן-אב"י שעד הופעת האור ואחר כך דאר היום רבצה על העיתונות העברית הירושה הכבדה של לשון הקודש. בעצם העיתונים העבריים היו שבועונים שהופיעו יום-יום עם טלגרמות. כאלה היו טובי העיתונים העבריים בזמנו בוורשה ובווילנה וכזה היה גם הארץ בעריכת גליקסון, וגם דבר והצופה. כולם הושפעו מהעיתונות הפדגוגית הפובליציסטית הרוסית. והנה בא איתמר בן-אב"י והקים עיתון עברי ממש. עיתוניו נועדו לעם, לא למפלגות. הם כווננו לעם הארץ לא לפרופסורים. כתב אחימאיר: "עיתוניו היו 'צהובים', 'שדרתיים' ('בולברדיים'), אבל שום דבר לא הפגין את תחיית שפתינו כשם שהפגין זאת בן-אב"י בעיתוניו. נסו להוציא עיתון 'צהוב' ביוונית עתיקה, בלטינית... נסו ותבינו את הערך החיובי של העיתונים 'צהובים' של בן-אב"י". אבל העיתונים היו 'צהובים' לא רק בשל תוכנם. הם היו סחורה גם במחירם, הם נפוצו בכוח עצמם ולא בעזרת מימון מפלגתי. בכך הגשים בן-אב"י את חלום העיתון הזול, העיתון "לאיש הקטן", ל"עמך".²⁴

אחימאיר סבר שבן-אב"י תרם לעיתון העברי שניים משלושת מרכיבי היסוד של העיתון המודרני. העיתון המודרני צריך, לדעתו, לכלול שלושה מרכיבי יסוד: רפורטז'ה, קרי כתבה עיתונאית, פובליציסטיקה, דהיינו כתיבה פולמוסית-ביקורתית, ופיליטון – מאמר הומוריסטי קליל העוסק בנושאי חברה ותרבות וממוקם בחלק התחתון, ב"מרתף" של עמודי העיתון. בעוד הפובליציסטיקה פרוחה ברוסיה, הפיליטון פרח בצרפת, והרפורטז'ה בעולם האנגלו-אמריקני. אחימאיר טוען שבעוד העיתונות ה"מחנכת" מבית המדרש של הארץ ודבר העמידה את הז'נר הפובליציסטי במרכזן, בן-אב"י הלך בעקבות המסורת הצרפתית והאמריקנית והיה הראשון שהכניס את הרפורטז'ה הסנסציונית לעיתון, ולצידה נתן מקום של כבוד לפיליטון בעיתונות הפופולרית שלו.²⁵ עיתונאים מבית המדרש של "אסכולת אודסה" התקשו להסתגל לרפורטז'ה הסנסציונית, כפי שהתקשו להסתגל לטכניקת העימוד והכיתור המהפכנית של בן-אב"י, שעיצב את העמוד הראשון של עיתונו בכותרות גדולות ואותיות של קידוש לבנה ולצידה צילומים וקריקטורות. הוא הגיש לקורא יום-יום סנסציה בתוך סנסציה הן בתוכן הן בצורה. משנות השלושים חיקו את טכניקת העריכה שלו כל עיתוני הארץ.

אבל אם הארץ היה "הפריז'דר", דאר היום היה בחזקת מדורת קש המבעירה הכול. אם הארץ ניסה להרגיע, דאר היום התסיס והרגיז ולא תמיד מסיבות אידיאולוגיות, אלא מרצון להביא "סקופ" ולהגדיל תפוצה. אחימאיר טען שבן-אב"י לא הונע על ידי

אידיאולוגיה. חוכמת החיים שלו לא הייתה פובליציסטית אלא סנסציונית. לפיכך האשים את בן-אב"י שלא אחת רצה לחולל סנסציה בכל מחיר. הוא גרם עימותים פוליטיים ודתיים מסוכנים ומיותרים, כמו המהומה שחולל העיתון ברחבת הכותל בספטמבר 1928 שהביאה להפגנות ענק והבעירה את הארץ כולה.²⁶

אחימאיר העריך את הווירטואוזיות העיתונאית של בן-אב"י אבל לא השלים עם העובדה שבן-אב"י לא רתם את יכולותיו לקידום מטרות פוליטיות-אידיאולוגיות, אלא לקידום מטרות תקשורתיות עיתונאיות. דאר היום צריך היה להפוך מייד לאחר הקמתו לשופרם של חוגי ניל"י, שבזכותם התאפשר הכיבוש הבריטי, לדעתו. השילוב של טכניקה עיתונאית סנסציונית והאידיאולוגיה המדינית של ניל"י היה הופך את דאר היום לכלי רב עוצמה שבאמצעותו יכלו ילידי הארץ להפוך למנהיגי התנועה הציונית כבר בשנות העשרים.²⁷

על דבר וברל עורכו

כשפגש אורי קיסרי את אב"א אחימאיר בביתו של בן-אב"י בקיץ 1928 הוא נראה לו מוכר, ונזכר שפגש בו במסדרונות מערכת עיתון דבר ששכנה באותה תקופה ברח' יבנה בתל אביב.²⁸ קיסרי אכן עבד כשלוש שנים ככתב דבר בארץ ובחו"ל,²⁹ אבל נוכחותו של אחימאיר בעיתון הייתה קצרה, בעיקר בשנים 1925-1926.³⁰ אפשר להסביר זאת בעובדה שבאותן שנים היה אחימאיר כתב פעיל בהפועל הצעיר, שאנשיה הודרו ממערכת דבר על ידי הנהלת אחדות העבודה ודבר, וברל בראשה. אולם עובדה זו לא מנעה מאחימאיר מלהכיר לפני ולפנים את מערכת דבר ואת עורכה הראשי, ברל כצנלסון.

אחימאיר הקדיש לעיתון הסתדרות העובדים דבר את המקום המרכזי השלישי בסדרת מאמריו. העיתון היה בשנות הארבעים מעצמה עיתונאית והעיתון הנפוץ בארץ.³¹ שני המאמרים שכתב אחימאיר על דבר לא הופיעו כמתוכנן ביולי 1947 אלא רק 13 שנה מאוחר יותר, ביוני 1960. כזכור גם את העיתון הזה הכיר אחימאיר מבפנים מראשית דרכו ב־1925.

מטרתו של אחימאיר הייתה להגדיר את מאפייני העיתון ואופן תפקודו באמצעות ניתוח דמותו ופעולותיו של עורכו הראשי, ברל כצנלסון. אף שאחימאיר וידידו ד"ר יהושע השל ייבין עזבו את המחנה הסוציאליסטי כבר בסוף שנות העשרים, הם המשיכו לנטור לברל עוד שנים רבות. בסוף ינואר 1932 החל ייבין לפרסם את הרומן בהמשכים ירושלים מחכה בעיתון חזית העם. הרומן נפתח בתיאור מערכת דבר מבפנים ובמרכזה העורך, בן דמותו של ברל, שזכה לשם רב המשמעות "ברשע". הוא מוצג כאיש ערמומי ומחושב השולט ביד אמן במנגנון העיתון, אבל מתקשה לכתוב את מאמרי המערכת. לפיכך כל מאמר שלו הוא "מאורע" בעולם הפוליטי שעליו מדברים שבועות מראש.³² הטינה לברל הלכה וגברה בעקבות רצח ארלוזורוב, אבל אפשר היה לצפות שמותו המפתיע באוגוסט 1944 יצנן את הרוחות. יתרה מזאת, כמה ימים לאחר פטירתו של ברל

החל אחימאיר לפרסם בהמשקיף סדרת מאמרים תחת הכותרת "לאחר האהבה, לאחר השנאה", שהוקדשה לשרטוט הביוגרפיה של ברל על בסיס ההיכרות האישית בין השניים.³³ אחימאיר הכיר את ברל, שהיה מבוגר ממנו בעשר שנים, בצעירותו. ברל שימש כספרן בספרייה העירונית בעיר מגוריו בוברויסק והנער אחימאיר הרבה להתייעץ איתו.³⁴ אבל הפרופיל המשוורטט של ברל רחוק מלהיות חיובי; בעיקר לאחר עלייתו לארץ. אחימאיר מתאר אותו כטיפוס עצל מיסודו, אוטודידקט שאהב לקרוא אבל התקשה לכתוב, חסר השכלה פורמלית, אבל בעל כישורי עריכה משובחים מחד גיסא ויכולת עסקנית מפותחת מאידך גיסא. אחימאיר מציין שכלל לא בטוח שברל עלה לארץ מסיבות ציוניות. כמו רוב אנשי העלייה השנייה הוא היה ביסודו מהגר שהחיים בארץ היו נוחים והתאימו לו.³⁵ אחימאיר מסתייג גם מהפולחן שבנה ברל סביב המושבה כנרת,³⁶ ואף מטיל ספק בהילה הרומנטית שנטווחה סביב סיפורי האהבה שלו. הוא טוען שברל היה איש קר רוח ששלט ברגשותיו. כך ניהל את חייו האישיים וכך ניהל את העיתון דבר.³⁷ עמדה חדשנית ועוינת זו של אחימאיר כלפי ברל לא תשתנה גם בשנים הבאות. במלאת עשר שנים למותו של ברל פרסם אחימאיר מאמר בעיתון חרות; גם שם ניכר יחסו המורכב לאיש. הוא חוזר ומזכיר שהכיר את ברל היכרות עמוקה מילדות ונערות.³⁸ אבל ברל היה איש מורכב, ולצד ברל החבר והעורך צמח ברל העסקן והפוליטיקאי, האיש המחושב שהקים מעצמה מעיתון ושלט בה ביד רמה. עתה, לאחר מותו, הפך העיתון לאימפריה, אבל איכותו העיתונאית התדרדרה. בסוף שנות הארבעים כללה הוצאת דבר חצי תריסר עיתונים, חלקם יומיים וחלקם מגזינים. הם אמנם פרנסו את עובדיהם, אבל אחימאיר סבר שאיש לא זקוק להם, שרוב העיתונים מיותרים. לא ברור לשם מה נוצרו והם מלאים תוכן חסר משמעות שכתבו גרפומנים.³⁹

בראשית דרכו של דבר התכוון ברל ליצור עיתון פועלים יומי בעל משמעות. אחימאיר סיפר שכאשר הופצה בתחילת 1925 שמועה שברל מתעתד להוציא עיתון יומי, חשש עורך הארץ, משה גליקסון, שעיתונו יתמוטט. לפיכך הוא שלח את העיתונאי ר' בנימין עם הצעה. הוא הציע לברל לוותר על תוכניתו ולהעמיד את הארץ לעריכה משותפת של שניהם, כאשר ברל יערוך בהארץ מוסף יומי המופנה לפועלים. ברל דחה את ההצעה.⁴⁰ הוא רצה להקים עיתון יומי מאז היה ילד וחיפש מודל לעיתון. הוא דחה את המודל הסובייטי ואת מודל עיתון היידיש הניו יורקי פארווערטס. האידיאל של ברל היו השבועונים הסוציאליסטים נוסח קונטרס. אחימאיר מתאר כיצד בנה ברל את סגל העובדים של עיתון דבר. העיקרון המנחה של ברל, טען אחימאיר, לא היה את מי להזמין לכתוב בעיתון, אלא ממי למנוע כניסה למערכת. לפיכך הוא הכין רשימה של "מסורבים". לדברי אחימאיר הכריז ברל שמי שפרסם בעיתון "הבורגני" הארץ לא יזכה לפרסם בדבר. אבל הוא גם מנע מיריבים פוליטיים מהשמאל, רובם חברי הפועל הצעיר, לפרסם בעיתון, כמו חיים ארלוזורוב, יוסף אהרונוביץ ויצחק לופבן. שמו של האחרון נזכר לראשונה בדבר רק לאחר מותו.⁴¹ אחימאיר סיפר שלאחר שנמנע מחברי הפועל

הצעיר לפרסם בדבר, פתח עורך הארץ, משה גליקסון, את שערי עיתונו לפניהם. כך זכה גם אחימאיר עצמו להיכנס ולעבוד בעיתון הארץ. כאן גם החל העימות ארוך השנים בין אחימאיר לעיתון דבר, שכן אחימאיר ניצל את מאמריו הראשונים בהארץ כדי לתקוף את דבר על עמדתו כלפי האיגודים המקצועיים הבריטים והלייבור.⁴²

אף שדבר אמור היה לייצג את כל זרמי תנועת העובדים בהסתדרות, דאג ברל שמערכת העיתון תתבסס על טוהרת אנשי תנועת אחדות העבודה. להלכה עיתון הסתדרות, למעשה עיתון מפלגתי טהור, מעין קונטרס יומי. אחימאיר מתאר את דרך העבודה של ברל במערכת דבר. הוא מספר שברל התקשה לכתוב, אבל היה עורך מצוי. הוא מינה את ד"ר משה בילינסון ליד ימינו. בילינסון כתב את המאמרים הראשיים בעיתון, אולם ברל נהג לערוך את מאמריו, שנכתבו במקור ברוסית ותורגמו לעברית בידי דוד זכאי. דוד זכאי הלך עם ברל דרך ארוכה. הוא העביר את הטור המיתולוגי שלו "קצרות" מקונטרס לדבר והיה יד ימינו הנאמן של ברל בענייני עריכה לשונית בעיתון שנים רבות. אחימאיר טוען שברל היה עצלן מטבעו והיה זקוק ל"מכונת העבודה" בילינסון שפרסם אלפי מאמרים בדבר.⁴³ בעזרתו חידד ברל את השנאה בקרב קוראיו לפאשיזם האיטלקי ולבולשוויזם הרוסי. בילינסון היה אחראי למאמרי מערכת בנושאי פוליטיקה קונטיננטלית אירופית, וברל הפקיד את המאמרים בנושאי בריטניה בידי משה שרתוק-שרת. דוד זכאי עלה על שרתוק בידיעת הדקדוק, אבל שרתוק היה היחיד במערכת דבר ששלט היטב באנגלית ופרסם מאמרים קרובים לעמדות הלייבור הבריטי. לעומת זאת תפקידו של מי שנחשב לדמות מפתח מרכזית במערכת דבר, זלמן רובשוב שז"ר, לא היה ברור. אחימאיר טוען שרובשוב הסתובב שנים במערכת דבר מבלי שלחבריה היה ברור מה הוא תורם לעיתון. דבר היה עיתון מפלגתי, בניגוד להארץ המסחרי, אבל היו לו שתי נקודות מפגש עם הארץ. ראשית, גם עיתונו של ברל תפס עצמו ככלי פדגוגי מחנך המעצב את תמונת העולם של הקורא באמצעות מאמרים פובליציסטיים וכתבות שסיפקו ידע רחב על המתרחש בעולם. ברל עיצב עיתון רציני הכתוב בעברית גבוהה והתנגד לרפורטז'ות הסנסציוניות ולפיליטונים הקלילים בסגנון דאר היום. שנית, דבר לא ראה עצמו כמיועד לילידי הארץ, אלא בעיקר לציבור העולים החדשים. גם רובו של צוות העיתונאים הורכב מעולים שזה מקרוב באו. אחימאיר סיפר בסדרת כתבותיו על ברל שהאחרון שנא את ילידי הארץ, בני העלייה הראשונה, בהם נתקל בתקופה שנדד כפועל במושבות השרון והגליל.⁴⁴ קו עוין זה נשמר בעת שערך את דבר שהתמקד בגיוס קהל העולים לשורות קוראי העיתון המפלגתי. במקביל הצטרף דבר לצדו של הארץ למאבק להחנקת קולה של העיתונות הפופולרית העברית הצברית. אולם כפי שציין אחימאיר בכתבותיו,⁴⁵ היה זה ניצחון לטווח קצר, מכיוון שרבים מחידושי של בן-אב"י בתחום העיתונות העממית, כמו הכותרות הדרמטיות, הרפורטז'ה הסיפורית והפיליטון הקליל נקלטו בהדרגה לאחר מותו ברל בעיתונות הבוקר והצהריים, וחזיקו את הממד הפופולרי של העיתונות הישראלית. בה בעת גדל בהדרגה משקלו הדמוגרפי של הקורא יליד הארץ עד שהפך

בשנות השישים למרכיב המרכזי של קהל קוראי העיתונות המקומית. במאבק ששרטט אחימאיר בין העיתון המשכיל של ילידי אירופה, המסחרי והמפלגתי, לעיתון העממי המסחרי של ילידי הארץ, ניצחו אפוא האחרונים. אחימאיר יכול היה להיות שבע רצון שציבור ילידי הארץ היה לקהל היעד המועדף בתקשורת הישראלית, אבל אפשר להקיש מן הביקורת שהשמיע על בן-אב"י שהוא לא היה מרוצה מצמיחתה של עיתונות סנסציה המכפיפה עצמה לערכים של תפוצה, רווח ו"סקופ". אחימאיר תמך בעקרונות העריכה הפופולרית. הוא סבר שהדרמה, הספקטקל והסנסציה הם כלי יעיל לרכישת תשומת הלב של ההמונים, אבל ראה ברטוריקה הפופולרית אמצעי ולא מטרה, כלי לקידום תוכנית פוליטית, להפצת ערכים ולהבניית תמונת עולם אידיאית ולא בידור לשם בידור.

אב"א אחימאיר

לאחר האהבה, לאחר השנאה

פרק ג: כנרת

וילך ברל הגלילה, כוומר לגליל התחתון, לכנרת. אבל לא ברל היה הראשון, אשר פתח בפולחנה של כנרת. לא ברל, אלא ר' בנימין מעשה בבו כפר שראה את המלך ר' בנימין פתח בשיר מומד ל... ובל עכ" מיו פשוט מצחיקה תמימת הפי סיקרטיית של הציונים. בשום ספרות בעולם לא הושר שיר מומד לובל הארנגה, בעברית של הציונים, הושר שיר הושר הושר הציונים, כבי יכול באידיליות פסיכוסטיות ערב החיסול המחלט של גלות רוסיה ואחר כך של גלות אירופה, ברם, ר' ב.

שר שיר מומד לא רק על הובל, אלא גם על כנרת. ובאותה מרשימותיו הוא מתפאר: "השם 'כנרת' שגיי תן לישוב היהודי, החדש מדרום מע" רב לים, כנרת. ה' ו' א. שהמצאיה". מאו התחדש הישוב היהודי בארץ ישראל, מתעסקים העסקנים עם מלי ציהם בטישטוש כל זכר מעברת ה' היסטורית של הארץ. תחת המסורת העבר המהורה, באה תפארת המליצה, הוכרו בשמות אשר ניתנו לשכונות הירושלמיות. ותבינו כיצד השתדלו נותני השמות, שלא יוכר כי בירושל לים התחלכו פעם מלכי יהודה, גביא ישראל וגבריו, ובנידון של שיטשטוש אין הבל בין 'נטורי קרתא' לבין בילי, בינם לבין העליה השנייה, בינה לבין שאר העליות. המליצה אכלה את העבר המהולל, לא עין הקורא, הקטורה עם שמשון, אלא ראשון ל' ציון, לא אנטיפרטוס, אלא פתחתק וזה, לא עין גאונים, אלא ראש פנה, לא אבל בית מעכה, אלא כפר של איזה גלעדי, ולא בית ירח, אלא כנרת, בשם כנרת של בית ראשון וגם קו דם לכך נקראה טבריה העבשוית. בי טישטוש ההיסטורי פתח הדרוס (סב) טייה במקום שומרון... וסימו כעבור אפיים שנה, הציונים.

יום של פרנסיה, הטרם התלראית, שאפשר לבטאה במשפט אחד: לחיות ולהרשת לזולת לחיות. ד"ר רופין הינו, אמנם, שהציונות היא דבר טוב, כך אמרים, בכל אופן, אבל לא כאוי בשל כך לקבל שכן הלב העבריאות הגופנית והמחנה הנפשית, שתי הן קודמת לציונות. והחיות לד"ר רופין לא גורש ברל מכנרת, כשם 'שולוקי' גורש מראשון, על ידי אר' סובצקי. ולאחר שהשכיחה הסתימה בני טוב, לא נשאר ברל בכנרת. ה' ללל, הוא, אמנם לפה נ"ו, מנקחה מטט הפרסקטובה הרחוקה שבכנרת, אבל בגליל היה בחוקת פרובינציה גידולה, הן גם על קנקן שר משוררי רופין, בשבתם בפתחמורג. מלחמה לזוהה, בה נמצא ד"ר רופין, בה נמצא המשדר הארצישראלי, בה חיים העסקנים הציונים שליחי "אר דיסה" ושליחי "ברלין", אפשר לבנות אגם: בקול ובהיחור, אבל לחיות צריך בקרבת מקום לעסקנים האלה, וזוהו ברל ליהודה, אבל "בולם" ד"ר עו, שהוא היה בכנרת, עובדה זו יד"ת תה בעין תעודת כנרת, משל לאבדך זה, שהכל ידעו בעירייה, שהוא היה כמה "ומנים" בולוויין.

ולאחר חזר ברל מהגליל, פתח בפולחן כנרת, כדי השכל הטוב עליו, כדי הפיקחות שבעלמה שבו, לא בר עש, אלא בקול דממה דקה, ברמז אלה, שהציונים היו לדעת זאת, הרי תוכלו להיות סמכים בפולחנים אלה. ידעו ואלה, שלא ידעו על מא" ד"ר רע ציוני זה ממדרגה הראשונה, הרי סימן שברל הפיקח לא היה מעונין בכך. ואין פולחן סתם, פולחן כשירבעם מן נבט רצה לבטל את מקדש שלמה בירושלים, הקים עגלי הזהב בבית אל וברן כשברל התמונה להקים את הפנתאון הפרטי שלו בכנרת, הוא צויד, היה לנחץ. כמות אחרת, נעוה לא הספיק ברל לפתוח מלכה בפולחן כנרת ובפר הכריז מלחמה על דגניה. איש לא נלחם בהריצתה, במסיחה ובשצף קפחן דגניה, כשם שברל עשה זאת. תאמרה: הד המלחמה בין הפועל הצעיר לבין אצרות העבודה, תאמרה: שנאת ברל לא גורדה את כה תאמרה: הרי תרכיבו שני דברים: חבר אהוד, הצדק אתכם, חבר שני, יש לכם טבעות, עין של תלמיד חכם, צד קתם, אבל לא לגמרי, ברל ביטל את דגניה לא רק בגלל היותה, פועל צעירית, ובה עצם עיניו ובארמתה מצא את מחנהו האחרון, א. ד. גור' ו'ן, ברל שגא את דגניה, מפני ש הוא היה בכנרת בוצר ישיבה שלמד ואכל ימים בולוויין, מבטל את סליו בודקת ולהפך, אבל ברל היה במקרה זה בחוקת ביגדא, אם הקבוצה נשארה דגניה, לכנרת לא היה מול ואלי בשל פתוס אנשי אחרות הע' (הסוף בעמ' 10)

בשעה שברל הגיע לכנרת לא היו לו שום טונות מרקיעי שחקים פרט לרצון להמלט מהעבודה המפרכת אצו בפרדסי צפון השפלה והחרון, אבל קורטוב עבודה, הן צריך להיו ציא אפילו בזהה ציונית, שהאחרים לו, היושבים בקלן ובברלין, בודאי ובדואי שעניהם לא היו תלויות ל' רוחים, ובבדי להמלט אפילו מקור טוב של עבודה אשר בשרב בקעת הירדן, הוכרוה שביתה, שביתה כנרת לא היתה הראשונה בישוב, קדמה השכיחה בקב הראשונה, קדמה ה' שביתה בסגרייה, ברם, כעבור עש' רות שנים, עשה ברל קפיטלים מש' ביתה כנרת, שהא קשר אותה עם שמו, רדאקים אנו מלהצדיק את תבי יורוקרטיה בכלל ובציונות בפרט, אבל עובדה היא הביורוקרטיה של 'סולל בונה' אגם טובים מאלה של הארון או של המשדר הארצי, אבל בסולל בונה אין מכרזים שביתות, עתיד המשטר הסוציאליסטי להסל כל זכר לשביתות, מבלי להטיב את מצ' בם החמרי של העובדים, אילו היו ברל וחבריו פועלים ממש, לא היו שבתים, הם שבתו מפני שלא היו פועלים, הם היו אצטלינגטם, אנשי 'ברשורה', בחורי ישיבה, הם היו מה שהיו, פרט לפועלים, אין ברצונו להקניט אלא לצייק את העובדות כמו שהן, ואילו הן העובדות, אלו ולא אחרות, והשביתה הסתיימה בנצחון ה' פרולטריון המארגן, מה פלא, ה' אדמיניסטרטורים היו כבר או לא הירש, לא ארטובצקי, אלא ד"ר אר' תור רופין ודומיו, ולוח היתה תמיד הכמת חיים נר לרגליה חכמה ה'

אב"א אחימאיר, מתוך סדרת כתבות של אחימאיר לזכרו של ברל כנצלסון. המשקוף, 5 בינואר 1945. מתוך אתר "עיתונות יהודית היסטורית" (JPress), הספרייה הלאומית ואוניברסיטת תל אביב

אב"א אחימאיר

דואר היום קטא וא בראבי עורכו

מסכת עורכים

ח"כ: "העתון הירושלמי". בחוקת יתר דו נכבר, שלא יטאק שפתוחו במלה "חור" וימאק במקום המלה "המסאק" וברא אחר, "מפרסת פרסת". בחקתם. "העליה השנייה" ויהא דור שליט סמל כל הירע כטם שפרטבה, פלוסקי וכיצא באלו דו סמל כל הטוב.

שר האומד עור עתיד לפרסו מי ת. ברנר זיל בעד השקוצים ששיקא את ירושלים עתיק.

אין להבין את "דואר היום" קמא מבלי לקחת בחשבון את עורכה. איתמר בן אביו. יותר סאיה שטאע ער רך בישראל, יותר ממסולמסקין עורך "השחר", ארו עורך "המליץ" גיס — "השפירה", אחו העם — "השילוח". קמא. מבלי לרבר על הפסות חסור בים, יכלו היה א בן גאבי להכריז: "העתון הו אנגי, א בן גאבי הניח את חותמו האשי על דואר היום" יתרי מכפי שהניח איה שטאע עורך שר ראל על העתון שנענך בירו. אולי אב. כהן בכוחו להחזירנו בירדון הו עס א. בן גאבי. אבן אס תרצו. הרי יש משוה מן המשחק בן "דואר היום" לבין "הפרברטס"...

בעצם היה איתמר בן גאבי ביש גדא. הוא לא היה בחוקת האדם המת אים במקום המתאים לא רק במתן אלא גם בהחלול המתאים. הוא מת על יד גיווריק והוא נולד לו איה בירושלים אלו קרה להפך, כי לא היה שמו של א. בן גאבי נישא כאחד השמות המוריים בעתונות העולמיות.

ידועה הן מסקנות רכוב של ועדת החקירה הראשונה שחקרה את הנאצי הארץ, אשפרות הקליטה האשפרות וקיי מת מלכות ישראל בה אבו ממוכנים כמשלה בירושנה רבחה או שששלה כשותפות מטעם בירושנה הארצית או מטעם האומות הפאחדות. מתכו גים אבו לוועדת החקירה שששלה מתו עם משה רבנו. מסקנות הארץ של אותה ועדת החקירה הו: "הרוב של כדאבי וש. כן ציוניזם התאכזה ארץ ביותר. הפעם נדבר על האישון, בהם דמנת אחרת נשוחות. איה על האדם המוסלמי הזה וש. כן ציוניזם שמו נשח תדל לחזור לשרוש הפרגיות האישית שלו. אבל, כאמור, הפעם על א בן גאבי. אלו נולד בצרפת או בארצות הים שמו מזויר בין שמות העתונאים של אחת משתי הארצות בהן הגיעה פריחת העתון הימני למידה איה לא הגיעה באף ארץ אחרת. כרם. א בן גאבי נולד בארץ. בירושלים. הוא היה קרבן האיריאל של אביו. א בן יהודה. ויחד נהויב עליו את הייבור.

גליקסון שיוה לגנד עינו את הבר"ג לבנר טבל"ס בחוקת "כהו דאה וק" דש" ובהבולדו בחור העבודת שלו שבעלת בבית "הארץ" עם תמונת של המאמר הראשי שלו. הביט גליקסון על עצמו כעל תיאודור וולף העברי, וכבערכת "הארץ" התרכזו "המהדור" קנים האחורונים. אלה הבנומינים מאס כולת אודיסה המהוללה. נתפסק, כאם נקרא בשמותיהם: ד"ר גליקסון, בן אליעזר ויליאם ליטאי וקרני ברנצו של בעל רשימה זאת לפוד שבחום כרם. וכרנו שלא "אמא-אודיסה" שו" לתת ב"הארץ". אלא היונקרות ה"ר רוסית".

כל יתרעם הקורא, על אשר הארכי בו גם הפעם עם "הארץ". עשינו זאת לרגל המלאתה המרובה, אשר לפנינו. בקשר עם "הארץ-היום". בשנים הראשונות לאחר מלחמת העולם "הראשונה" היו קיימים בישוב שני עתונים אלה. בחוקת "הצפירה" ו"המליץ" בלוקמט חוב"צ ציון ו"הצפירה" שנים שקדמו למלחמה. מובן מעצמו שהיחסים היו מתו וים. יש ובין מערכת למערכת של שני עתונים שורדים יחסי איבה. כש"ה שאודילית שוררת בין המלחמות. יש והורב כוח-גברא במובן הצ"י לבין "דואר היום" היו יחסי מלחמה בין מערכת למערכת ובין הגהלה להגהלה כאחת. אלה היו יחסי "אודילית" השורדים עד עצם היום הזה בין "הארץ" לבין "הבוקר". — הירוש המצ"ל של "דואר היום".

כבר ציינו, שהאיריאל העתוני של "הארץ" היתה העתונות הליברלית הגדולה אשר הופיעה ברוסיה לפני לנין ובאשכנז — לפני היסלר. "הארץ" הגו עתון. העליה החדשה (בהדגשה ולא במרכאות). בימי גליקסון הייתה העליה החדשה ממורח אירופה. בימי שוקן — ממרכות. "דואר היום" היה עתונה לא של העליה החדשה, אלא של "הצב" אים מדור ראשון. עתון "הישוב היר" שר הירושלמי ועתון "העליה הראשונה" בני המשבות. ואם לדבר בירושנה המדינית הרי "דואר היום" היה עתון החוגג בירושנה הגדולה. וזוהי הסיבה הראשונה ליחס השלילי ל"דואר היום". ואם נזכור את רגש הנוב העמוק בו התיחסו יורדי האניה האודיסית או המריטסיטרית לישוב הקטן הקיים, ובין רגשי הנוב ל"מאה שערים" ול"כ"ו. רוח קיפ" עבר ל"דואר היום". שפי רם של אלה.

האיריאל העתוני של "דואר היום" לא היה העתונות הכבדה של ר"ר סיה, אשכנז ואוסטריה. אלא עתוני צר"פ והארצית. בישוב אין "סאלונים", אם כי סטובים אינם חסרים לנו. ביה כל אלה "מסכתבים" בייחוד ולא במ"ו זמן. "הארץ" הוא עתונם של "הס"ל ו"גים" המרוכזים. מחסורם סאלונים. "דואר היום" היה עתונם של "השד" רוח" (בולוואר) בלע"ז. ותן שישבו כרצון השליטים גליקסון בשעתה היה וכל שכן שאשון ענין "שדרות" במי נבן של טיפוס כרבי מיוחד במינו. הדו קנים שבשדרות רוטשילד נוקטים ל"הארץ" דווקא.

"דואר היום" שלאחר המלחמה נעל המלחמה הקדומה הכתוב מדבר. כבר הוה הורש היחני של "הארץ" והחזירה, שהופיע לפני המלחמה ז"ל. העסקים היפואים. אשר תמול (באםס הרנו איש" למי ביטוי של מנול: "העתונות הירושלמית" וא

הארץ הוא בחוקת הפירוירי, המקרר הרומני של הישוב. במשך למ"עלה מחצי שנת קיום מתון זה. העתונה רבות בישוב. אף העתון לשב צורה ומשך צורה. הוא ירד (במובן גיאופיסיקלי) מירושלים ל"אביבה"; הוא הספיק לשנות את בעליו. עורכיו: בולגאביב נדד מירדה לירדה; הוא שינה את הכתיב של השער שלו (ואל נולדו בכך). אם נהיה שטחיים, אף נגיד: "הארץ" אף שינה את כיוונה. אבל דברך אחו לא הלה העתונה "הארץ": שנתה את הכותב שטר רוונה. העומד ומ"חיו מירקח על המון מפגנים.

הארץ הוא עתון המרכוז "השמא" ליי. — או האינטרנציונל המיוחד במי נט. אינטרנציונל, העוסק בשירות התי קית, לרשות "המרכוז השמאלי" שבער לם כולו העתונות המפוצה. התי שירה והתנועה ביותר במרכאות או צרת, והיתה לבל לענות ול שירה בע"כ. היתה לפת לענות ול לשופת לתנועה מתו. כשהתפקדה העתונה "הארץ" או מרכוזים מנגרירי חול נדד. מתו מ"א גושטי אגואיסטי. אנשי "שלי שלי" חזרו פולחן. "עולם הזה" שוקט על שמהו, של ורוקים שהודקו בצע"י. רוחם של אבות משפחה ללא בנים. יש מחסוי כוח-גברא במובן הצ"י בור. האיריאל העתונאי של "הארץ" היתה העתונות "ההוגנה" (במרכאות) או שלא במרכאות. הכל כרצון הקר ראי. שהופיעה בשעתה במוסקבה וב"מספרבורג עד פרוץ מבלום הים. הוא השורה הארוכה של קיק 1918; בכר"ליו ובפרספוקס דמיין עד שריפת הרוסיסטי; בורה עד ה"האנשלוס" ובכרם עד "מינכן".

שתי המלחמות האשכנזיות הגדולות והאקספרמנט הסלבר-מקסיסטי הגדול, שמו קץ לעתונות "ההוגנה" אין כותב טורים אלה מכיר. הכרה של ממש. את מצב העתונות בחצי הכדור המערבי. בחצי הכדור המזרחי לא נש"אל עתון אלה (וללא מרכאות) אחו. זהו "המגיסטר גריאך". הש"פעתו של עתון זה נמצאת במערכתה הפוכה להגיונה. מה מלא, אם מכל עניני בירושנה הגדולה, הוא יחידו האחרון עדיין את הציונות. מכובן לצידו של "ההוגנה" (במרכאות). לענות על חייצן. ל"סיימס" יאח ממוכניו של עתון "הגון". ויהיה זאת הגנתו שבי מרכאות. מאחר שעתון זה ידע למסות את עמדותיו והתמלכות שלו בעלי"האנה של הגינות. פעם היה זה עתון קומפראיזאן א"כ היה עתון גורם"העליון וכעשלו הוא משרת עתון הזה את ארצין. — סימן מובהק שבין "הארץ" וישיבים ישיבה איתנה על "הארץ".

הגון. ארצין. הגון. אבל במרכאות. התגנלה למי שהשעה ששוקת לו ולא קו השעה אלא אפילו החצי שעה כ"סיימס" האנגלי. כ"גובייה הורמית" הצארסטיסטי. עתון "בארו-איוולטאי": כרצון השליטים גליקסון בשעתה היה כותב את המאמר הידוע במי ש"הי היתה לו שפותחת התפלח של התנהלה "הציונית לפני "מסכתבים" ואחר "המוב" גוף. לפני "החלוקה" ואחר "החלוקה" בעד אחת במאי ובד האחד במאי. לפני ה"הבלגה", אבל לא אחרת. כי בעצם הבלגה שבק גליקסון חיים לכל חי.

מיסד "הארץ" שיו לגנד עיניהם את "רוסיקה ואודמוטטי", אשר הו"מיץ ממוסבקה עד עצם היריה של דורה פסלו לבנין שהשתיאה; המנוח

אב"א אחימאיר, מתוך סדרת כתבות של אחימאיר על העיתונות העברית. המשקין, 20 ביוני 1947. מתוך אתר "עיתונות יהודית היסטורית" (JPress), הספרייה הלאומית ואוניברסיטת תל אביב

„דבר” וברל מייסד

בכתיבת הראשונה של שנות העשרים עמ' דר לכתוב „השוב” שני עיתונים יומיים ערביים: „דואר היום” ו„הארץ”. בהוגי העסקים העיונים ובקרב דוברי עברית לא „בן-היתית” ראו בראשון עתון „הארץ” ובשני — התעמולה הלוסם על עתון „היום”. „הארץ” היה ביטאון חוגי „השוב” מאז „העליה השנייה”, חוגי העסקים מ' „התנועה הרוסאית” של „חבת ציון” ודברי רוסיה ו„המשרד הארצישראלי” מסעם על הלח „ההסתדרות הציונית” ודברי גרמניה, אם „מרוסיה” נוסח דיון אף וינאציונלי צאית נוסח דיר יעקב עתון דיר בנימין, עורך „הארץ” ודוה דיר ב. גליקסון, שלא מלא היה מאריך ימים, היה משתתף לעשית על עמלגת של עמספטים שלני. „דואר היום” נערך אז עיי אימח בן-אבא ארם אחוז, לחתי אמצע, ולכן לבטוטי, מנקודת כבט העסקים תחיא, יוצא הומל לרובו ישי, כמיה שחונם אלה חו תקיים ל„האנוני” „דואר היום” היה כיוסאם של אור „האצברום” האשון, כלומר בנעם של „העליה הראשונה”. קורא ידואר היום היו גם יהי המליטה מההיסטוריה והאגוניה. כמיוקד עתונו של א. בן-יהודה רבו אחתו יחאבי היה לקרא עיי דוברי אריות „מגאח ערבים” ועיי פקודי האומי „האצברום” ודוברי הוינון „העבר-ירבאי” דישאי, שהיה מרוב כבושבות והושקט.

האחימאיר של מכתבת, שרחף לנגד עיני רוחו של ברל היה „המעורר” של ברל וכמובן יודע, „המועל הצעיר” מלקופת ה"ה" עלה השנייה, אשר עורכו יוסף אהרונוביץ הקפדן נתן „דילת רגל” לכיכורי הכתיבה של ברל. ברל הספיק להגשים את האחימאיר מקא „הקונטרס”, שהופיע בתור שבועון בתקופת „העליה השלישית”. כעשוי יום ברל לחוצה „קונטרס” לא פנע מערב שבת עד ערב שבת, אלא מיו דיום יום ידומה. ברל ייש „עשרה נקיים” מנביב לשם שיתון „לרר הנולד”, כלומר לערוך, ביוזון זה היו הכותרות של סיפורי א.ג. גנסן „גל רגלי ברל”, „הסרט”, „המזרח”, „האג”, „מלאן שעות מכחר תרמים: „קונטרס”, „דבר...” והנשא הוא פסיכולוגי. ואת אשר החמייר הכותב על נושא זה, ימלא הקורא.

א

חלום חלומותיו של ברל — להיות כמסור בישראל הוא לא מצא סימון בכתובות כיוונון המפרי שבו היה כולל הכרזות של אותו ציוק קדמון. אבל ברל היה כיר עיון של עורך. ובתור דובר לא היה חצני כל לטשה „לעשות שיפטים” במקומים, והי דבר אחד התבטא כמת דברים, מלל גדול

ולקט ברל ב „במיום, שהוא שדון אהיו מוטב שמוסיפים ידופר אהיו ובכלל: כל העם אל מוסיף...” „הדבר היה לבטני לעקיע למישים שנה על איה מ' דוד הכהן אז בביטול ואף לא היה מזה: בשביליה, ויכ אשוי הרוח קיבלו עליהם את הדין, כל איה שזה היה כתבם בעינוי לנראה עניו עבודה גמנית או למראה עסקי, שזיה את עצמו כדורב בשם של עומי עבודה גמנית. מתחל לסף ההכרה, ואולי מתוך הכרה ברורה, יהודי: מתוך הלאומיאציה התורה המפסידה של א.ג. גורדון...” היה שוררת אז הדעה הכאה: להיות מועל זה וכו קשה, שלא כל אדם יכל לעמוד בזה. אבל להיות מורה, עתו נאי, סופר — זה עפעס וכל למלחל כל סופר, באם יכודו בשבילותו המפרלטרות. זהו ראי: א.ג. גורדון, שהיה איש דוח, המתמל כישל „למערך”, ואין לרוב על ברנו, שרק מפני שלא העלית להיות מועל, נויה למוסר.

כתורה הלאומית זו היה חזון ברל. מי שבור חזה: בקוים שש בעיל מצות מועל גומי. וממנה מצא מקלט כפסקונו, שהחלה ברנו. הפסקות זיהה לידו של ברל חצי הדרך בין המועל, כמני יצא לבין הסופר, איו לו הגיע, כי זה הכתיבה לו זיהה לו לברל מן המלאכות הקלות, ככל האמור בזה (ועל זה אמר לחוסיף כהנא ומהה) אשתי לבחין את ציודו ברל להתיבה לכל דכפן „הכתיבה אינה שוכנת בפרוטמי של אוליטם. כבר „קונטרס” עורך ברל לכוניה ברל, כמב „קונטרס” השתדל ברל להפוך את הכתיבה לחוק רגיליח של סופרים ממש. כבי בי „קונטרס” השתדל ברל להפוך את הכתיבה לעניו של „בן של שם” „אנונימי” (עיקר הכתיבה או כלי הכתיבה יצא ברל למכתב לאשוי הרוח, לכל יתישא, כל העם ה „בניאם...” וכל רעיון עניע עניע עניע לשם הכתיבה והחל להגשים את ברגאנוטיה ה פרולטריות. וזיהה להגשים את ברגאנוטיה זו של ברל הקיימה, היות שהחל מקום שכי הו של ה „חלום, אם המודרן באהו, החי כמנה „בן-שמן” בבינתה וכו”.

ברל, העורך המושפם, עשה כתיבה של עשרות ושאות גאומפטים, לשה כתיבה, העישה בתוך שלו. ברל הסיח מדרדן המלחי של הרה מועיקי והעלה אותם ברוך לא דון של גאומפטים. ברל היה מטובי העורכים העבריים, ואת ידע, הוא לא זקק. ואת הכותרות המרובים הוא טיול לעצמו ול- מודותיו.

(תמונה 1904)

בכתיבא טיפוסי, הוא דק על כל החתי נוח: זהו עם הנדעה של ברנו וכו'. ככתיבאי, היה רי בנימין מאד מעשי. ולכן הוא בא לברל בהצעה מעשית: „הארץ” מוכן להקציב לעינוי הופולים הלך נכר טעמודי, חלק זה יערך עיי ברל. ובחלק שיערך עיי גליקסון היה חזון רוח אהרה לעינוי הופולים.

אבל ברל לא היה לניצא ולא הכינס ל„הלקי” — חצי שליו וחצי של גליקסון. ברל היה בוכרויסקאי ועמר על „בלו שליו”. ברל (וסחם ברל הוא ברל כצולסון) חלם זה כמה שנים על עתון יומי „פועלי”, כלומר סוציאליסטי. משחר לידותו היה ברל חזון רבשי דרן-ארץ למלה המודסכת. עוד הוא נער ויהי מבלה שעות על גבי שעות בעליעל הגג של בית אמו, המשכיל והוכב שפת עבר, רי משה כצולסון, ונושא את הזכב, המכסה את הכרכים השנתיים של „המליץ”, „הצפירה”, „המגיד”, „השחר”.

כשבירל היה מעורר עינוי בעתונים ישנים לאור הציאור וחצי חושך אשר בעליעל הגג — כבר אז החל ברל לקדם הליטור על עריכת עתון עברי בארץ. עברו עשרות שנים וברל רואה שחלום עיוניו עומד להגשם.

עתה, בבחה של מפאי לחוצי חצי הריסר עתונים יומיים נוסף לכל מיני בעתונים „ג” עיריס (בלטון סני והור...) שפטר להכרי המערכת, אינו זקוק להם. הזאנה הכפסית היא הפנע כראנות. אבל הבועה, כיצד למלא את העתונים האלה, אף זאת אינה קיימת. המאסם בגאומפטים בירשאל?

אכן „המוץ” היה שונה לפני עשרות שנים. אז היו כולם חזורים רבשי דרך ארץ למלה המודסכת. לא רק הקוראים, אלא גם הכתיבים. יותר מכפי שעניו הוא דודר, היה חזון הקודם המידי.

למרות הזאנה הכפסית ובכלל עניו ה' הגולה, שלא היו אז קיים, כאמור, דיר העסקיה את ברל הבועה המערכתית. מי לוא זוערתא: עתון פועלי! ולא סחם עתון פועלי. לנגד הענינים המקווחת של ברל עמוי שתימשלש ונגמאות של זה שקראים „עתון פועלי”. ואף אחת מהנגמאות ה' אלה לא ישרה בעינו ברל. אין לרבו, שהוא סלל מלתחילה את הדוגמת הסובייטית. ולא רק בשל „הקאנוניות” הנישאת מן תיק מסרע על תיק מרסה. ברל שלל את ההוגי כה של „פארזועטס” הארציאוי המופיע בניו-יורק, בעריכת א. קואמן, התריככת חונו של בוכויות ברגאני ובלגארות עם „שנויות” כאנדוילוגית ומינית, גם יחידיו — לא יכלה לשאת בעינו ברל חניך „המ” לייך הקדמון מזה „המעורר” בן דורו מזה. ולא רק „הטובל ושרץ בידו” של ה„פארזועטס” לא ישר בעינו ברל. לא ישר בעינו ברל החוספת האנגלית-חלגארות באי דיש של ה„פארזועטס”. אם עתון באודיש ה"י „הפרויד” המפריכוראני המנוחצת.

לא ישרו בעינו ברל עם התנונת הסיה ששפחה הברמיה, כגון „הפרודיס” והדי לואו וה„רכבו” ציונינג חיונא. ברל שיה כרצויאיתס בעניאיתחיו, שלל את האצברום הנוקטיע, שפבריש קאוסקיי. ב עירור: ה„פארזועטס” של אכ קאואו היה יחר מני „לח” לידיו של ברל וה„מגיד” ברטס” של הזא או של יהודי פסיוולנו אחר. היה יותר מדי „כיש”. ברל שלל גם את העתונים העבריים ש' הופיעו בחילתה, כורשה. הוא שלל את ה„בעליבות” של שחם. הנה „הצפירה” ון סוקולוב על יתיאורק ועל כילוח „הגומן” ון כן על „הקוב ויוצא באלה. לידיו של ברל, חניך שיוך למרות הכל למל' באנוב, לו"מם לקרופסקין ויוצא באלה.

האחימאיר התנוגט של „דואר היום” חן עורכו וכו א. בן-יהודה הגיב חתמה בן יתור והצימח בן-אבא, היה התנונית ה' צירפית, להרפיקה במרים. אבל אחרת ירוי שלים אל הרשעה „לדואר היום”, אלא להגמלת לאחד העתונים, ששפטים היא צר פתח והמופעים אל האלכסנדריה של מ' דיר. ואם בכיולתו האחימאיר העתונאי של ברל עם „הארץ” עורך „הארץ” היו עתוני הודוים המפוללם. עתונים אלה הופיעו בכרילין, כיוונה כברה, בכרסעם, בספר גורמ, בווסקבה וכעיה שהיה החולית של ברנו, אוסטרלי ורושיה. היו אלה עתונים כברים, ללא כוחרת באודיש של קרוש לבנה. עתונים אלה היו דוטקריטיים לכל הפסקויהם והמותח דוטקריטיים. אם לון על קוראיהם, משה גליקסון השנה ל עינוי את „ניא מרייא סוסא”, את „כרית” סטאבלאט” את „הוסקה וירודומיסטי”, ב חוקת „כוה ארז קושי” ובכן העורכים בין „הארץ” „לדואר היום” היו גנודים הסיכעו של העסקים הציונים, ששכחו להתיבה לבין הסיכע של פקודי הנהיג ה' יודע, גבא „הכוללים” שהתנובו כירשלים איון כל צורך להוסיף שהעבב הכפסי של שני העתונים היה קשה ביותר.

ונה החלה לעבור הרינה במתנה על ברל (וסחם ברל עתון „לעליה” כלומר ב' ציאליסטי, וברל זה היה כנענינס מתוך ב' עניו דיר גליקסון לא עניו עניו עניו של „הארצינוטס” או „פארזועטס” של עתוני יום קולפם חלוי עם הנה באים להוסיפו שליו. וברל זה לא היה מטוב גליקסון זה ברנו, כענינס איווילוניע. על ענישו היה חזון שבוטבוט ישנם שני עתונים: „אחי”, מתקפת השנתי אל עליכם „יראק יודע, אבל באא יומיע עתון „פועלי”, ברל ברור שהוא נעבר כפרוידסקיוחו של „הארץ”. גליקסון השתדל על סוג האניט לניצעה הודוים מחזון עברכי, שהיה חזון רבשי דרן-ארץ עומקים לשמאליות. האחר הוא שפאלתי. ובכיוון לא היה הכל הוא איווילונג איווילונג. בן לא משה, בין דובר רוסית או דובר גרמנית, ככיל לכפר את מני הרעה, כלומר הופעת עתון „פועלי”, כנס לעובי הקהור ה' בנימין.

אב"א אחימאיר, מתוך סדרת כתבות של ברל כצולסון. חרות, 24 ביוני 1960. מתוך אתר „עיתונות יהודית היסטורית” (JPress), הספרייה הלאומית ואוניברסיטת תל אביב

הערות

- 1 על הרקע לפרסום הרשימה הראשונה בהצפירה ראו: אב"א אחימאיר, "מסכת עורכים: פרקי זיכרונות", המשקיף, 29.11.1946.
- 2 אחימאיר, שם, וראו גם המשך הרשימה, שם, 6.12.1946.
- 3 שם, 6.12.1946. הרשימה הראשונה של אחימאיר בקונטרס הוקדשה לאנרכיסט פיוטר קרופוטקין והייתה ביקורתית כלפי ברית המועצות.
- 4 אחימאיר מספר שברל לוקר, המזכיר העולמי של פועלי ציון, יצר את הקשר בינו ובין בריינין ואפשר לו לפרסם שם את מאמריו על משה הס. ראו שם, 20.12.1946. ראו גם רשימה שפרסם אחימאיר לזכרו של בריינין בשם העט 'א' קורא, "ראובן בריינין במדרונו", חרות, 24.4.1962.
- 5 ראו לדוגמה, אבא אחימאיר, "הדון קישוט של הרבולוציה הרוסית", הפועל הצעיר, 5.6.1925.
- 6 ראו לדוגמה, אבא אחימאיר, "לרגלי יובלו של אנדרסן", דבר, 25.9.1925.
- 7 אחימאיר, "על המאורעות בליטא", הארץ, 30.12.1926.
- 8 על אחימאיר בדאר היום ראו יוני אביב, "מאבק על השפעה בעיתונות מפלגתית: אבא אחימאיר וזאב ז'בוטינסקי בעיתון דאר היום", קשר, 37 (אביב-קיץ 2008), עמ' 93-98; עוזי אלידע, "דואר היום הרביזיוניסטי: לתולדותיה של פרשה עיתונאית מרתקת", קשר, 17 (מאי 1995), עמ' 73-86.
- 9 אחימאיר החל לפרסם בהעם מימיו הראשונים. ראו: אבא אחימאיר, "מסכים לביקונספילד", העם, 19.4.1931. מאמרו הראשון בחזית העם היה "נגרי ומוסוליני", חזית העם, 12.2.1932.
- 10 אבא אחימאיר, "השלב השלישי", הירדן, 18.10.1935.
- 11 אחימאיר החל לכתוב בהמשקיף בתחילת 1940. ראו מאמר לזכרו של יוסף כצנלסון: אבא אחימאיר, "הנסיך השחור", המשקיף, 2.2.1940. סדרת מאמריו "רקב ביעקב" נדפסה בהמשקיף מסוף 1940 ועד תחילת 1948.
- 12 אחימאיר חתם בחרות על חלק ממאמריו בשם העט אבא סיקרא. ראו אחד ממאמריו האחרונים: אבא סיקרא, "תשובה ל'אקליפטא", חרות, 13.4.1962.
- 13 אב"א אחימאיר, "על המאורעות בליטא", הארץ, 3.12.1926; "המזרח המתעורר", "במאורעות סין", שם, 15.3.1927; "השאלה האלבנית", שם, 14.4.1927; "מאורעות ווינה", שם, 22.7.1927.
- 14 לדוגמה: אב"א אחימאיר, "מונד ושטראוס או הפרובלמה של הקפיטליזם", הארץ, 8.2.1928.
- 15 אב"א אחימאיר, "תשובה", הארץ, 21.4.1928, ברל כצנלסון, "בא-כחו של מי?", דבר, 9.3.1928.
- 16 ראו תגובת אהרונוביץ לאחימאיר: יוסף אהרונוביץ, "שאלה גלויה לעורך הארץ", הארץ, 26.3.1928.
- 17 מאמרו האחרון של אחימאיר בהארץ שזיהיתי הופיע בתחילת ספטמבר 1928. ראו: אב"א אחימאיר, "באימפריה להוד מלכותו", הארץ, 4.9.1928.
- 17 א' גיסין (א' אחימאיר), "הדים-הארץ", המשקיף, 20.7.1943. על עיתון הארץ בשנות העשרים והשלושים ראו: עוזי אלידע, "מעיתון ממסדי לעיתון מסחרי: הארץ 1918-1937", קשר, 29 (מאי 2001), עמ' 56-73.
- 18 אבא אחימאיר, "מסכת עורכים", המשקיף, 20.6.1947.
- 19 משה בן אליעזר (1882-1944) היה חבר מערכת הארץ משנת 1925, עורך מוסף הילדים, פובליציסט ומבקר ספרות בעיתון. יהודה קרני (1884-1949) היה עיתונאי ומשורר, חבר מערכת הארץ משנת 1923, פובליציסט ופיליטוניסט: מדורי "בימה קטנה", "אתמול בתל-אביב", "חרוזים של יום" ועוד. אהרון ליטאי (רבינוביץ) (1878-1952) היה חבר מערכת הארץ משנת 1921, עיתונאי ופובליציסט ומזכיר המערכת בתקופתו של גליקסון.
- 20 אב"א אחימאיר, "מסכת עורכים", המשקיף, 20.6.1947.
- 21 על בן-אב"י וז'בוטינסקי ראו עוזי אלידע, "איתמר בן-אב"י והכמיהה למנהיג: ממוסוליני לז'בוטינסקי", קשר, 45 (סתיו 2013), עמ' 41-48.
- 22 אורי קיסרי, "ידידי אבא אחימאיר", מעריב, 22.2.1957.

- 23 אב"א אחימאיר, "מסכת עורכים", המשקיף, 20.6.1947.
- 24 אב"א אריכא, "לעולם האמת", שם, 30.4.1943.
- 25 אב"א אחימאיר, "מסכת עורכים", שם, 27.6.1947.
- 26 שם. על מעורבות דאר היום באירועי הכותל בספטמבר 1928, ראו עוזי אלידע, "בין סנסציה לפוליטיקה: העיתון דואר היום ומאורעות 1929", קשר, 14 (אביב 2006), עמ' 106.
- 27 אחימאיר, "מסכת עורכים", המשקיף, 27-6-1947.
- 28 אורי קיסרי, "ידידי אבא אחימאיר", מעריב, 22.2.1957.
- 29 על קיסרי במערכת דבר בשנות העשרים ראו עוזי אלידע, "כתבי חוץ מסקרים את פריז עבור העיתונות הארץ-ישראלית: מבן-יהודה לאורי קיסרי", קשר, 53 (סתיו 2019), עמ' 65-67.
- 30 אב"א אחימאיר, "לרגל יובל אנדרסון", דבר, 25.9.1925; הנ"ל, "מכסיקו", שם, 19.10.1926.
- 31 על עיתון דבר כמעצמה עיתונאית בתקופת המנדט, ראו מרדכי נאור, ראשית דבר: 25 השנים הראשונות של העיתון הנפוץ והמשפיע בישוב היהודי, בני ברק: הקיבוץ המאוחד, 2015, פרק 8
- 32 "יה ייבין, "ירושלים מחכה...", חזית העם, 29.1.1932, פרק 1. הסדרה כוללת 19 פרקים.
- 33 המאמר הראשון הופיע ב-25 באוגוסט 1944. הסדרה נמשכה עד אביב 1945. המאמרים נדפסו שוב ב-1974 בספר בעריכת יוסי אחימאיר עם הקדמה של העורך: אבא אחימאיר, מותו של יוסף כצנלסון: לאחר האהבה, לאחר השנאה (ברל כצנלסון), תל אביב: הוועד להוצאת כתבי אחימאיר, 1974.
- 34 אחימאיר, "לאחר האהבה, לאחר השנאה", המשקיף, 1.9.1944.
- 35 אחימאיר, שם, 1.12.1944.
- 36 שם, 5.1.1945.
- 37 שם, 26.1.1945.
- 38 אבא סיקרא, "עשר שנים בלי ברל", חרות, 3.9.1954.
- 39 אבא אחימאיר, "דבר וברל מייסדו", שם, 24.6.1960.
- 40 שם.
- 41 שם, 1.7.1960.
- 42 שם.
- 43 אחימאיר טען שברל היה עצל מטבעו ולא היה מסוגל לעבודה שיטתית גם במאמר במלאת עשר שנים לפטירת ברל. ראו, אבא סיקרא, "עשר שנים בלי ברל", חרות, 3.9.1954.
- 44 אחימאיר, "לאחר האהבה, לאחר השנאה", המשקיף, 8.10.1944.
- 45 אחימאיר, "מסכת עורכים", שם, 27.6.1947.